

Hemarbetet och BNP*

Frågan om hemarbetets roll i BNP-beräkningarna har ibland dykt upp i debatten, såväl i Riksdagen som bland fristående debattörer. Man har pekat på att BNP ger en missvisande bild av ett lands tillgång på varor och tjänster eftersom det obetalda hemarbetet inte inkluderas. Detta får även reala konsekvenser, eftersom t ex avgifter till EU och andra internationella organisationer baseras på BNP och det obetalda hemarbetet har olika omfattning i olika länder. I artikeln beräknas värdet av det obetalda hemarbetet i Sverige med hjälp av SCBs tidsanvändningsstudie och privata hemtjänstföretags prislistor. Det visar sig att BNP skulle fördubblas om värdet av det obetalda hemarbetet inkluderades.

I dag ingår inte värdet av obetalt hemarbete i BNP-måttet. Medan de flesta övriga frågor kring sätten att beräkna BNP knappast intresserar någon utanför kretsen av ekonomer och statistiker har behandlingen av hemarbetet (och miljöproblemen) fått även politiker, organisationer och enskilda debattörer att ta till orda.

Motiveringarna för att ta hänsyn till hemarbetet – antingen i själva BNP eller i kompletterande beräkningar – varierar. De knyter ofta an till att BNP-måttet används i sammanhang där definitionen blir betydelsefull. Exempelvis påpekade Per Landgren (kd) i riksdagsdebatten den 14 december 1998 att ”mycket som sköts formellt i Sverige och räknas in i BNP görs informellt i sydligare länder, vilket relativt sett ökar vår avgift till EU på ett icke önskvärt sätt”. Det faktum att en jämförelsevis stor del av t ex vår barnomsorg sker i offentlig regi och ingår i BNP

bidrar alltså till att vår EU-avgift blir relativt hög, eftersom denna beror på BNP. En del av det arbete som idag utförs obetalt och i hemmet kan i framtiden läggas ut på andra och påverka BNP-statistiken. Det är ingen ny företeelse. Nu gällande redovisningssystem innebär att värdet av vår samlade produktion av varor och tjänster underskattas och att tillväxttakten överskattas. Till exempel har utbyggnaden av barn- och äldreomsorg lett till en successiv överflyttning av arbetsuppgifter från hemmet till verksamheter som ingår i BNP-statistiken. Därför har BNP-måttet överskattat tjänstesamhällets framväxt.¹

Ett annat argument som framkommit bland annat i flera riksdagsmotioner tar fasta på att BNP nu inte avspeglar hela den ekonomiska verkligheten, och att särskilt kvinnornas betydelse underskattas. Därför bör hemarbetet antingen inkluderas i BNP eller belysas i så kallade satelliträkenskaper. 1999/2000 fanns riksdagsmotioner om detta både från kristdemokrater och vänsterpartister. Finansutskottet konstaterade lite uppgi-

MÄRTA BERGMAN är valutahandlare på Danske Bank i Göteborg där hon varit med och grundat bankens handlarbord. Parallellt med arbetet har hon skrivit en magisteruppsats i nationalekonomi som denna artikel bygger på.

* Jag vill tacka Michael Wolf på SCB:s avdelning för nationalräkenskaper för synpunkter på artikeln. Dessutom vill jag varmt tacka min handledare Bo Sandelin för värdefull hjälp.

¹ SOU 1994:43 (s 44).

vet att ”utskottet har vid ett flertal tillfällen behandlat motioner med ungefär samma innebörd”. Man ser inga principiella hinder mot att komplettera nationalräkenskaperna, men avstyrker motionerna med hänvisning till pågående studier.

De principiella frågorna om behandlingen av hemarbetet leder naturligtvis vidare till frågan vad det skulle betyda för storleken på BNP om värdet av hemarbetet inkluderades. Detta vill jag visa i denna artikel. Hemarbetet värderas här efter de priser som de företag som finns på marknaden för hemtjänster tar ut. Den definition på hemarbete jag använder samt uppgifterna om hur många timmar en person i genomsnitt ägnar åt hemarbete är samma som SCB redovisar i sin tidsanvändningsundersökning. Denna är begränsad till åldersgruppen 20-64 år.² I artikeln gör jag i huvudsak samma avgränsning.

1. Hur dygnets timmar används

Artikeln är alltså baserad på material från Statistiska Centralbyråns tidsanvändningsundersökningen 1990/1991. Prislistorna hos de två hemserviceföretagen HomeMaid Hemservice i Sverige AB och Hemfrid i Sverige AB har gjort det möjligt att göra en marknadsvärdering av hemarbetet. Företagen representeras i 7-8 städer i Sverige och har funnits en tid.³ Därför borde deras pris på tjänsterna ligga på en marknadsmässig och långsiktigt lönsam nivå. Jag har gjort en förenkling genom att värdera alla aktiviteter i tidsanvändningsundersökningen med hemserviceföretagens prislistor. Reparation av fordon och byggnader ingår till exempel inte i företagens utbud, men dessa aktiviteter är värderade på samma sätt som övriga.

Hemarbete är ett vitt begrepp som kan tolkas på flera sätt. De flesta människor som hör ordet hemarbete tänker kanske på de hemuppgifter som av tradition varit kvinnors område, såsom disk, tvätt och matlagning. Men även traditionellt manliga uppgifter ingår i begreppet, t ex reparation och underhåll av fordon och byggnader. För att undvika

missförstånd har jag valt att anamma samma klassificering av hemarbete som SCB. Hemarbetet indelas i sju huvudkategorier: hushållsarbete (matlagning, städning, klädvård m m), underhållsarbete (t ex skötsel av tomt och trädgård, skötsel av sällskapsdjur, byggnadsarbeten, reparation och underhåll av hemmet, fordon), omsorg om egna barn (t ex hjälp med läxläsning, föräldramöten, närvaro vid barns aktiviteter), omsorg om andra (t ex hjälp till vuxna i eget hushåll, besök hos patient på sjukhus), inköp av varor och tjänster (t ex inköp av dagligvaror, medicinsk behandling utom hemmet, ärenden till offentliga inrättningar), annat hemarbete och resor i samband med hemarbete.

Denna indelning torde vara ganska heltäckande. Det är värt att notera att i stort sett alla aktiviteter idag går att köpa som en tjänst på en marknad. Den lilla del som inte går att köpa – t ex kan man inte låta någon annan gå i ens ställe och få medicinsk behandling – är försumbar. De sju huvudkategorierna för hemarbete täcker de flesta aktiviteter som människor ägnar sig åt den tid de inte förvärvsarbetar. Aktiviteter som inte kan betecknas som hemarbete är till exempel sömn och vila, måltider, studier, social samvaro utan ansvar, TV-tittande och nöjesresor. I tabell 1 visas genomsnittliga fördelningen av veckans 168 timmar för personer i åldern 20-64 år.

I posten förvärvsarbete ingår övertid och måltid i samband med arbete och arbetsresor. Den största delen i personliga behov är sömn, men här ingår även måltider och personlig omvårdnad. Tabellen visar att den andel tid som läggs ned på hemarbete

² Det är tidsanvändningsundersökningen 1990/91 som avses. SCB har senare gjort en ännu inte slutredovisad studie som avser 2000/01. Den i detta sammanhang väsentligaste förändringen enligt de översiktliga resultat som hittills redovisats är att kvinnornas hemarbete skulle ha minskat med cirka 15 procent. Detta skulle inte påverka slutsatserna i denna artikel, där andra problem väger tyngre, t ex det faktum att bara personer i åldern 20-64 år ingår.

³ Bizbooks hemsida.

Tabell 1 Genomsnittlig tidsanvändning i åldern 20–64 år, timmar och minuter, vanlig vecka

	Alla	Kvinnor	Män
Förvärvsarbete, totalt	34,15	27,16	41,06
Hushållsarbete	11,55	17,22	6,36
Underhållsarbete	3,24	2,22	4,24
Omsorg om egna barn	3,37	5,12	2,04
Omsorg om andra	1,03	1,03	1,03
Inköp av varor och tjänster	2,56	3,24	2,28
Annat hemarbete	0,40	0,40	0,39
Resor i samband med hemarbete	3,04	3,13	2,55
Hemarbete, totalt	26,39	33,17	20,09
Personliga behov, totalt	69,52	71,17	68,29
Studier, totalt	2,20	2,31	2,08
Fri tid	34,08	32,55	35,20
Övrigt, okodbart, totalt	0,46	0,45	0,48
TOTALT	168	168	168

Källa: SCB, Tidsanvändningsundersökningen 1990/91.

motsvarar nästan 80 procent av den tid som läggs på förvärvsarbete. Den sammanlagda tiden som läggs ned på arbete (både förvärvsarbete och arbete i hemmet) uppgår till nästan 60 timmar per vecka. Det finns fog för att tro att en viss andel av hushållen köper svart hemservice. I så fall underskattas den tid som hushållen egentligen skulle lägga på hemarbete. Om man ser tillbaka till 1960-talet har tiden för gifta kvinnors hushållsarbete mer än halverats. Bland annat har produktiviteten i vissa delar av hushållsarbetet ökat genom olika hushållsmaskiner. Dessutom har hushållen börjat köpa substitut till hemarbete såsom färdigsydda kläder och halvfabricerad mat där produktiviteten överstiger hemmets.⁴

Som redan antytts har enligt SCB kvinnors hemarbete minskat med cirka fyra och en halv timme per vecka sedan 1990/91 års tidsanvändningsstudie gjordes. Skulle en

motsvarande undersökning genomföras idag blir alltså tiden som läggs på hemarbete kortare. Detta medför en tendens till överskattning av tiden i hemarbete i min undersökning. Det finns emellertid en annan faktor som verkar i motsatt riktning och som sannolikt betyder mer. I tidsanvändningsstudien har bara personer i åldern 20–64 år medtagits. Alla pensionärers och ungdomars hemarbete är alltså negligerat. Det gäller även i tidsanvändningsstudien för 2000/01, och det är något som vållat protester. En av dem som protesterat är Sveriges Pensionärsförbunds ordförande Barbro Westerholm, som i ”Barbros månadsbrev” i januari 2000 påpekade: ”Det borde vara viktigt för samhället att få kunskap om i vilken utsträckning äldre står för närståendevård, väntjänst och omsorg om barnbarn när deras föräldrar arbetar.”

⁴ SOU 1997:17 (s 146).

2. Fritid, hemarbete och hushållens val

När hemarbetet skall värderas kan man tänka sig två ansatser, och de ger olika resultat. Den första innebär att man beaktar de timmar hemarbete som utförs enligt SCBs tidsanvändningsundersökning och sedan värderar dem enligt hemserviceföretagens prislistor. Den andra innebär att man utgår från de timmar av hemarbete som utförs och sedan drar bort de timmar som hushållet kan tänkas vilja utföra själva för nöjes skull. Det är uppenbart att hushållen inte vill köpa tjänster för alla timmar de utför obetalt arbete i hemmet. Därmed kan det diskuteras om dessa verkligen skall ingå i marknadsvärderingen av hemarbetet.

Det finns emellertid enligt nuvarande principer andra typer av tjänster som räknas in i BNP med större volymer än vad hushållen skulle vara beredda att köpa vid en ren marknadslösning. Offentligt finansierade tjänster av typen utbildning och biblioteksutlåning hör dit.⁵ Omfattningen på sådan verksamhet skulle rimligen vara mindre om de hushåll som konsumerar tjänsterna skulle betala fullt pris för dem. I BNP ingår de trots detta i sin fulla faktiska omfattning. Det faktum att konsumenten inget betalar direkt innebär inte att de utesluts från BNP.

Det kan även tyckas att en del av hemarbetet ligger inom gråzonen för fritid, till exempel omsorg om egna barn. Men det finns en marknad för sådana tjänster, så de är möjliga att värdera och skulle kunna inkluderas i BNP. Vi kan jämföra med en konstnär vars hobby är att måla. När konstnären säljer en tavla får hon betalt (för att utföra sin hobby) och detta räknas med i BNP. Med andra ord finns det flera yrken där utövaren får betalt för att ägna sig åt något lustfyllt. Att tjänsterna kan karaktäriseras som dyra, för dyra för att alla skall ha råd att köpa dem, ändrar inte det faktum att det idag finns en marknad för, och därmed ett pris på, dessa hemtjänster.

De ekonomiska förutsättningarna påverkar efterfrågan av hemtjänster. Hushållen

betraktas inte som företag och är därför skattemässigt missgynnade jämfört med företagen.⁶ De har inte samma avdragsmöjligheter beträffande kostnader för till exempel städning som företag har. Enligt en undersökning genomförd 1993 var 900 000 svenska hushåll intresserade av att köpa hemservice vid enstaka tillfällen eller ganska regelbundet om möjlighet gavs att dra av kostnaderna för detta i deklarationen. 900 000 motsvarade nästan 25 procent av alla hushåll 1993. Sannolikt har en del av de tillfrågade redan sitt behov tillfredsställt genom den svarta marknaden. De tjänster som efterfrågas är till största delen tvätt, strykning och städning. Vid en kostnad på 70 kronor per timme skulle snitthushållet köpa två och en halv timmes hemservice per vecka. Om priset vore 20 kronor per timme är den efterfrågade kvantiteten fem timmar per vecka.⁷

Moraliska betänkligheter anses ibland vara ett hinder mot att köpa tjänster som utförs i det egna hemmet. Detta kan verka märkligt eftersom det är helt accepterat att utanför hemmet köpa motsvarande tjänster, t ex kemtvätt och färdiglagad mat. Orsaken till betänkligheterna är väl en nedärvd motvilja som har sitt ursprung i den tid då det var de besuttna som köpte hemtjänster och de obesuttna som levererade dem.

Intressant att notera är inställningen till att köpa vissa hushållstjänster har ändrats. För 70 år sedan var det inte konstigt att en utomstående ansvarade för traditionellt hemarbete i ett hushåll, såsom städning och matlagning. Däremot betraktades vård av barn på offentlig institution med misstänksamhet. En förklaring till dagens omsvängning, som innebär att det betraktas som normalt att kö-

⁵ Sådana tjänster hör i det nya nationalräkenskapsystemet ENS 95 till kategorin "individuell konsumtion" som är en del av "offentliga myndigheters konsumtionsutgifter". (Den andra delen är "kollektiv konsumtion".) Hushållens konsumtionsutgifter plus offentliga myndigheters individuella konsumtionsutgifter bildar "hushållens faktiska konsumtion".

⁶ Pålsson och Norrman (1994, s 6).

⁷ SOU 1994:43 (s 59-61).

pa omsorg om barn under ett begränsat antal timmar per vecka, kan vara dagens mindre barnkullar per familj. Det gör att hushållet inte kan utnyttja stordriftsfördelar för att vårda barn på samma sätt som förr. Därmed prioriteras offentlig barnomsorg.⁸ Den ökade förvärvsfrekvensen bland kvinnor är givetvis också en viktig förklaring.

3. Värdering av tiden som ägnas åt hemarbete

Hemserviceföretaget HomeMaid Hemservice i Sverige AB startade i januari 1997.⁹ Företaget Hemfrid i Sverige AB grundades 1996.¹⁰ Båda företagen erbjuder liknande hemtjänster på flera orter i Sverige. Det rör sig om bland annat städning, tvättning, strykning, hämtning och lämning av barn på dagis, läxläsning, vård av sjuka barn, samt trädgårdsarbete. I och med att det går att köpa sådana tjänster av företag är det också möjligt att värdera hemarbete till marknadspriser.

Enligt prislistan för företaget HomeMaid kostar normal hemservice till privatpersoner 288 kronor per timme. I normal hemservice ingår bland annat städning, tvätt, strykning och trädgårdsarbete.¹¹ Snittpris inklusive framkörning och moms ligger på 312,50 kronor per timme.¹² Att köpa motsvarande tjänster av Hemfrid kostar 275 kronor per timme.¹³ Snittkostnad för vanliga tjänster hos dessa två företag blir då cirka 300 kronor per timme. Hos båda företagen är familjetjänster moms-befriade och därmed billigare; de kostar 250 kronor per timme hos båda företagen.

Enligt HomeMaid utnyttjar en normal-kund hemservice fyra timmar varannan vecka.¹⁴ Då varje månad har 4,3 veckor innebär det ett snitt på åtta och en halv köpta hushållstimmar per månad. Det ger dock inte en heltäckande bild av hur mycket tjänster hushållen verkligen vill köpa. Sannolikt backar många för kostnaden eftersom tjänsten inte är avdragsgill och köper därför ett mindre antal timmar än vad de annars skulle vilja.

Det kan finnas olika åsikter om huruvida detta är ett korrekt sätt att värdera de tim-

mar som läggs på hemarbete. Även om det finns en marknad för hemarbete är prisnivån i dagsläget så hög att många inte köper tjänsten. Bör man värdera timmarna till detta pris när enbart ett fåtal privatpersoner känner sig ha råd att köpa tjänsten? Denna fråga har berörts ovan, där vi konstaterade att individuell konsumtion i form av t ex utbildning eller sjukvård inräknas i BNP även om individen inget betalar för tjänsten.

Ett annat sätt att värdera hemarbetade timmar skulle kunna vara att utgå från snitttimlönen i Sverige, inklusive arbetsgivar- och sociala avgifter. Med detta sätt skulle varje timme värderas lägre än enligt principen ovan. I en lön ingår ju t ex inte administrationskostnader och vinster hos företaget.

4. BNP-begreppet och hemarbetet

Hur skulle BNP påverkas om man inkluderade hemarbetet? Vägen in i BNP blir olika beroende på om man räknar från produktionssidan eller användningssidan. Beräknat från *produktionssidan* gäller:

$$\text{BNP} = \text{summa förädlingsvärden} = \text{summa produktionsvärden} - \text{summa förbrukning.}$$

Enligt denna princip skulle bidraget till BNP utgöras av ett uppskattat produktionsvärde minus insatsen av förbrukningsvaror av typen städutrustning. Samma städutrustning skulle uppträda med positivt tecken i något av tillverkningsindustrins underkonton.

Vid BNP-beräkning från *användningssidan* gäller:

$$\text{BNP} = \text{konsumtion} + \text{investering} + \text{export} - \text{import.}$$

⁸ Pålsson och Norrman (1994, s 35-36).

⁹ HomeMaids hemsida, företagsinfo (1 mars 2002).

¹⁰ Lindstedt (e-mail 18 februari 2002).

¹¹ HomeMaids hemsida, prislista (1 mars 2002).

¹² Jahn (e-mail 7 februari 2002).

¹³ Hemfrids hemsida, prislista (28 februari 2002).

¹⁴ Jahn (e-mail 7 februari 2002).

Värdet av hemarbetet skulle hamna under konsumtion. Här skulle man kunna lägga värdet av t ex städutrustning till värdet av arbetsinsatsen på samma vis som skolornas papper och pennor läggs till lärares löner vid beräkning av offentlig konsumtion i form av undervisning.

I och med att jag kalkylerar värdet av hemarbete som satelliträkenskaper behöver inte kalkylerna från användningssidan respektive produktionssidan stämma överens. Jag har valt att beräkna värdet av hemarbete från användningssidan. Två skäl talar för detta. För det första är det användningssidan som först och oftast redovisas i till exempel Statistisk Årsbok, den politiska debatten och andra offentliga sammanhang. För det andra är det lätt att hitta en totalvärdering av tjänsten genom att utgå från hemserviceföretagens prislister. Att dela upp produktionsvärdet i förbrukningsvärde och förädlingsvärde skulle kräva en grövre uppskattning

5. Hemarbetets BNP-effekt i siffror

Om vi utgår från att hemarbetet i snitt uppgår till 26 timmar och 39 minuter per person och vecka, enligt tabell 1, blir effekten på BNP ytterst påtaglig då denna tid värderas. För att kunna värdera hemarbetet enligt den skala som de båda hemserviceföretagen har, delas tiden upp i "omsorg om egna barn", 3 timmar och 37 minuter, och i "övrigt hemarbete", 23 timmar och 3 minuter. Hemarbetets bidrag till BNP per capita blir då:

Bidrag genom omsorg om egna barn:
 $250 * (3 + 37/60) * 52 = 47\ 016$ kronor

Bidrag genom övrigt hemarbete:
 $300 * (23 + 3/60) * 52 = 359\ 580$ kronor

Totalt bidrag per person och år:
 $47\ 016 + 359\ 580 = 406\ 595$

Alltså utför varje person mellan 20 och 64 år i Sverige hemarbete för ett värde av omkring 400 000 kronor varje år.

Den 31 december 2000 fanns det om-

kring 5 200 000 personer i åldrarna 20–64 år i Sverige.¹⁵ Bidraget till BNP skulle bli $5\ 200\ 000 * 400\ 000 = 2\ 080$ miljarder kronor per år. Detta skulle innebära ungefär en fördubbling av BNP, eftersom denna beräknats till 2098 miljarder kronor i löpande priser år 2000. Här kan finnas ett mindre inslag av dubbelräkning: Hemtjänstföretagens priser torde i någon mån täcka förbrukningsvaror som företaget använder då det utför tjänsten. Om motsvarande förbrukningsvaror redan ingår i hushållens konsumtionsutgifter och hemtjänstföretagens priser används för att värdera hushållens egna insatser blir förbrukningsvarorna räknade två gånger när hushållet självt gör jobbet. Detta fel är sannolikt litet jämfört med det som tas upp i nästa stycke och som verkar i motsatt riktning.

Skulle dessutom värdet av det obetalda hemarbetet hos den del av befolkningen som är under 20 och över 64 år inkluderas i beräkningen blir BNP-bidraget ännu större. I åldrarna 5–19 år fanns år 2000 ca 1,7 miljoner personer och antalet över 65 uppgick till 1,5 miljoner. Det innebär totalt 3,2 miljoner individer. Antag att den snittid över på hemarbete är 10 procent av vad personer i åldern 20–64 år lägger ned. Totalvärdet av de yngres och de äldres hemarbete blir då:

$3\ 200\ 000 * (0,10 * 406\ 595) = \text{ca } 130\ 000$ miljoner kronor per år.

Detta är en försiktig uppskattning. Särskilt en person över 64 år lägger sannolikt i genomsnitt ner betydligt mer tid på hemarbete än 10 procent av vad någon i åldern 20–64 gör. Tyvärr går det inte att få fram siffror på detta, och Barbro Westerholms protest mot att pensionärerna inte heller ingår i den nya tidsanvändningsstudien synes befogad.

Hur som helst, tar vi hänsyn även till hemarbetet hos dem som är under 20 eller över 64 år förstärks slutsatsen att det är en mycket stor produktionspost som bortses från när hemarbetet inte ingår i BNP-statistiken.

¹⁵ SCB:s hemsida, Sveriges befolkning (28 januari 2002).

6. Svart sektor och BNP

Den svarta produktionen av tjänster i Sverige kan enbart uppskattas med betydande osäkerhet. Enligt en undersökning hade mellan 650 000 och 800 000 svenskar någon gång arbetat svart 1997. I snitt arbetade dessa svart fem timmar per vecka. Med en snittlön på 25 000 kronor per år betyder detta 3 procent av BNP.¹⁶ Därtill kommer omedvetna köp som kan gälla restaurangsektorn, samt andra hushållsnära tjänster såsom taxi och bilreparationer.¹⁷ Under 2000 bedömdes det svarta hushållsarbetet omsätta tre miljarder i svarta löner. Reparation och underhåll i hemmet svarade för minst fem miljarder kronor. Dessa belopp ses som minimiskattningar. Erfarenhetsmässigt vet man att tidsuppskattningar oftast underskattas. Det finns också osäkerhet kring nivån på den svarta timlönen.¹⁸

Svart arbete ingår i princip i BNP. Kalkylerna baseras på de inbyggda avstämningsmöjligheterna i nationalräkenskaperna (NR) som innebär att det skall vara identitet mellan inkomster och utgifter. Den statistiska informationen över utgifterna bedöms vara mest tillförlitliga och utifrån denna kan man erhålla en riktigare bild av inkomstsidan. Enligt denna princip uppgick värdet av det totala svarta arbetet till över 70 miljarder kronor 1996, det vill säga 4 procent av BNP.¹⁹

I huvudsak vill man i nationalräkenskapernas begrepp produktion fånga in all verksamhet som innebär att man i affärsmässiga former producerar och säljer varor och tjänster. En viktig egenskap i produktionen är att man oftast anlitar avlönad arbetskraft. Denna egenskap är så central att definitionen även inbegriper verksamheten hos offentliga myndigheter, trots att den inte bedrivs inom affärsmässiga former. Eftersom hushållstjänsterna utförda av hushållet normalt varken sker i affärsmässiga former eller inbegriper avlönade personer faller de normalt utanför BNP-beräkningarna.²⁰

Dold ekonomisk verksamhet innefattar verksamhet som är legal men som är felre-

dovisad med syfte att undvika olika slag av beskattning. Ofta anlitas svart arbetskraft. Det kan också gälla att undvika säkerhetsbestämmelser eller andra lagbestämmelser om öppethållande och arbetsvillkor. Dessutom ingår rent illegal verksamhet i den dolda ekonomin. Svart ekonomi avser bara den legala delen av den dolda sektorn. Illegal verksamhet ingår inte i svart ekonomi. Illegal (narkotikahandel och prostitution) och annan dold verksamhet täcks i princip av NR-systemets definition (frivilliga transaktioner mellan köpare och säljare). I praktiken är det omöjligt att inkludera illegal verksamhet i NR på grund av att den är omöjlig att beräkna. Därför ingår den inte i NR, trots att den definitionsmässigt passar in. När det däremot gäller svart ekonomi tillämpas NR:s principer. Dock är det svårt att göra en korrekt beräkning.²¹

Detta resonemang mynnar ut i följande: Att köpa och sälja svarta (hushålls-) tjänster är inget ovanligt. Värdet av det svarta arbetet skall per definition ingå i nationalräkenskaperna. På grund av svårigheten att korrekt beräkna antalet timmar som arbetas svart samt värdet av dem är det sannolikt en för liten del av det som inkluderas i BNP. Svart icke-svensk arbetskraft tjänar pengar i Sverige men spenderar dem till stor del i sitt hemland. Eftersom det är den statistiska informationen över utgifterna som man utgår från när man beräknar värdet av den svarta sektorn missar man denna del. Den motsatta effekten, att svenskar arbetar svart utomlands men spenderar pengarna här, är nog mycket mindre eftersom den lönen oftast är låg relativt ett svenskt löneläge. En korrekt nettovärdering av det svarta arbetet, inklusive det som utförs svart i hemmet, är alltså sannolikt högre än dagens värdering.

¹⁶ RRV:s hemsida, svart arbete (5 mars 2002).

¹⁷ SOU 1997:17 (s 219).

¹⁸ RSV, Skattestatistisk årsbok 2000.

¹⁹ SCB:s hemsida, nya nationalräkenskaperna (8 mars 2002).

²⁰ Tengblad (1994).

²¹ Tengblad (1994).

7. Slutsatser

I dagsläget ingår inte värdet av hemarbetet i BNP-statistiken, bland annat på grund av svårigheten att mäta hemarbetets värde. Jag har värderat hemarbete med hjälp av hemserviceföretags prislistor. Vid beräkning från användningssidan fann jag att värdet av hemarbetet överstiger totala BNP! Skattningen av det svarta arbetet ligger sannolikt för lågt. Därför borde en korrekt värdering av det svarta hemarbetet ytterligare öka BNP.

Det finns fördelar med att inkludera värdet av hemarbetet i BNP. Möjligheten ökar att göra rättvisa jämförelser av BNP mellan olika länder, med olika stor offentlig sektor. Dessutom skulle detta värderingssätt förhindra att tjänstesamhällets framväxt överskattas på grund av den successiva flytten av delar av det traditionella hemarbetet från hemmet till marknaden. Det är rimligt att denna flytt fortsätter samt att antalet köpta timmar av hemserviceföretag kommer att stiga. Andelen kvinnor som satsar på att göra karriär väntas fortsätta öka. Eftersom kvinnor av tradition har varit de som utfört mest hemarbete, blir det nog nödvändigt att köpa dessa tjänster i allt högre grad. Den moraliska tveksamheten att köpa hemservice lär minska i samma takt.

Det faktum att BNP skulle ge en fullständigare och rättvisare bild av totala försörjningen av varor och tjänster i ett land om värdet av det obetalda hemarbetet inkluderades talar för att detta bör ingå i BNP. Finns det något som talar i motsatt riktning, utöver beräkningssvårigheterna? Det beror på i vilket sammanhang BNP-måttet används. I den mån det används som en konjunkturindikator får man rimligen tydligare utslag för konjunkturvariationerna om det obetalda hemarbetet inte inkluderas. Idealet vore därför att ha tillgång till beräkningar både med och utan det obetalda hemarbetet, vilket skulle bli möjligt om så kallade satellitberäkningar av hemarbets värde löpande genomfördes.

Referenser

- Bizbook, "Sök bland hela Sveriges näringsliv", www.bizbook.se (2002-01-28).
- Hemfrid i Sverige AB, "Prislista", www.hemfrid.se/prislista.html (2002-01-28).
- HomeMaid Hemservice i Sverige AB, "Företagsinformation", www.homemaid.se/win_meny.html (2002-03-01).
- HomeMaids Hemservice i Sverige AB, "Prislista", www.homemaid.se/pris.html (2002-03-01).
- Jahn N, "HomeMaid Hemservice i Sverige AB" (e-post 2002-02-07).
- Lindstedt M, "Hemfrid i Sverige AB" (e-post 2002-02-18).
- Pålsson A-M och E Norrman (1994), *Finns det en marknad för hemarbete?* SNS förlag, Stockholm.
- RRV, "Svart arbete", www.rrv.se/net/RRV_master/RRV/Pressrum/Pressarkivet/gamm.../89616602045 (2002-03-05).
- RSV, "Skattestatistisk årsbok", www.rsv.se/broschyrer/152/15203/kapitel9.html (2002-03-08).
- SCB, "Nya nationalräkenskaperna", www.scb.se/press/press99/p111.htm (2002-03-08).
- SCB, "Sveriges befolkning 31 december 2000", www.scb.se/befovalfard/befolkning/befstor/befarlig/befarlig31tab.asp (28 januari 2002-01-28).
- SCB, *Tidsanvändningsundersökningen 1990/1991 (Levnadsförhållanden)*, Rapport 80, tabellsamling, SCB-tryck, Örebro 1992.
- SOU 1994:43. *Uppskattad sysselsättning – om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn*. Betänkande av Tjänstutredningen, Stockholm 1994.
- SOU 1997:17. *Skatter, tjänster och sysselsättning*. Betänkande av Tjänstebeskattningsutredningen. Finansdepartementet, Stockholm 1997.
- Tengblad, Å (1994), *Den svarta ekonomin i Sverige*, Bilaga 4 till SOU 1994:43.
- Westerholm, Barbro, "Månadsbrev nr 1 2000", www.spfpension.se/jan2000.htm (2002-11-11).